

12

Osallisuuden käsite lapsiperheiden sosiaalipalveluissa

Johanna Kiili, Johanna Moilanen, Aino-Mari Uisma & Johanna Hedman

Osallisuuden käsite on vahvasti läsnä lasten, nuorten ja perheiden palveluita koskevilla kuvauksilla. On siten syytä kysyä, mitä osallisuudella tarkoitetaan silloin, kun palveluita kehitetään ja niiden toteuttamiseen esitetään toimintamalleja ja suosituksia. Tässä luvussa kysymykseen pureudutaan analysoimalla osallisuuden käsitteen käyttöä kansallisen asiantuntijaorganisaation eli Terveystieteiden ja hyvinvointin laitoksen (THL) dokumenteissa. THL:n yhtenä tehtävänä on lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden kehittäminen, arviointi ja tilastointi. Dokumentit on valittu tarkastelun kohteeksi siksi, että THL:lla on merkittävä kansallinen asema asiantuntijaorganisaationa sekä tiedontuottajana ja -jakajana. Päättäjät, viranomaiset, ammattilaiset, tiedeyhteisö ja suuri yleisö ovat kiinnostuneita THL:n toiminnasta ja sen tuottamasta tiedosta.

Luvussa THL:n julkaisemista dokumenteista analysoidaan niitä, joissa tarkastellaan lapsi- ja perhesosiaalityötä ja lastensuojelua eli sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja lastensuojelulain (417/2007) mukaisia lapsiperheiden sosiaalipalveluja. Tekstissä näistä palveluista käytetään kokoavaa käsitettä lapsiperheiden sosiaalipalvelut. Analysoitavina ovat myös palveluiden rajapintoja (esim. terveydenhuolto, oppilashuolto) käsittelevät dokumentit, sillä palveluita tuotetaan yhteistyössä moniammatillisesti ja poikkihallinnollisesti. Lainsäädäntö ohjaa eri alojen ammattilaisia toimimaan yhdessä tilanteissa, joissa perheiden ja lasten tuen tarpeet ovat moninaisia (Lastensuojelulaki 417/2007, 14§; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 41§).

Tekstissä tavoitteena on ymmärtää, millaisin painotuksin THL kansallisena asiantuntijaorganisaationa määrittelee osallisuutta lasten, nuorten, vanhempien ja perheiden palveluissa ja ammattilaisten toiminnassa. Ajallisesti tarkastelu kohdistuu aikaan ennen hyvinvointialueuudistusta eli vuosiin 2019–2022.

Osallisuus kehittämisen suuntaviivana lapsiperheiden sosiaalipalveluissa

Lainsäädännön näkökulmasta osallisuus on yksi lapsiperhepalveluiden kehittämisen painopisteistä. Palveluita järjestävät, tuottavat ja valvovat tahot ovat lakisääteisesti velvoitettuja edistämään kaikenikäisten asiakkaiden osallisuutta (esim. Perustuslaki 731/1999, 6 §; Lastensuojelulaki 417/2007, 20–24 §; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 10 §, 31–32 §; Nuorisolaki 1285/2016, 13 §, 24 §) Lasten, nuorten ja huoltajien osallisuuden vahvistaminen, kehittäminen ja implementointi on ollut keskiössä jo useiden hallitusten ohjelmissa (mukaan lukien Rinteen ja Marinin hallitusohjelmat vuosina 2019–2022), erilaisissa kansallisissa suosituksissa, kuten esimerkiksi Lastensuojelun laatusuosituksessa (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019) ja Kansallisessa lapsistrategiassa (STM). Osallisuutta on kehitetty myös useissa hankkeissa ja -ohjelmissa tai osallisuus on sisällytetty keskeiseksi osaksi hanketoimintaa (esim. Uudistuva ja osaava Suomi -ohjelma 2021–2027, LAPE-ohjelma, Sokra-hanke¹).

Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimalle ja vuosina 2016–2023 käynnissä olleelle kansalliselle Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalle (LAPE) asetettiin tavoitteeksi muun muassa lasten, nuorten ja perheiden tukeminen ja heidän hyvinvointinsa vahvistaminen. Ohjelmassa kehitettiin yhdeksän LAPE-teesiä erityisesti lapsille ja nuorille suunnattujen sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseksi. Teesi numero kolme keskittyy osallisuuteen ja sen mukaisesti ”Lapset, nuoret ja perheet osallistuvat palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin”. (LAPE-teesit 2018.) Lastensuojelun laatusuosituksessa (2019) osallisuuden todetaan olevan laadukkaiden palveluiden painopiste, ja suosituksessa sitä käsitellään omassa luvussa mainiten sen olevan ”olennainen avain vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämiseksi”. Osallisuuden muun muassa todetaan tukevan lapsen hyvinvointia. (Malja ym. 2019, 18–19.)

Sosiaali- ja terveysministeriön Kansallisessa lapsistrategiassa yhtenä strategisena linjauksena korostetaan lasten osallisuutta, oikeutta tulla kuulluksi ja saada riittävästi tietoa itseään suoraan tai välillisesti koskettavista päätöksistä ja toiminnasta. Strategia korostaa myös aikuisten osaamista ja ammattitaitoa tukea sekä varmistaa lasten osallisuus. Valmisteluvaiheessa lasten ja nuorten osallisuuden tarkasteluun on panostettu, sillä strategian taustamateriaaleihin sisältyy kolme erillistä osajul-

¹ <https://tem.fi/uudistuva-ja-osaava-suomi-2021-2027>; <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->; <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sokra> (viitattu 16.4.2025)

kaisua osallisuuden lähtökohdista, osallisuuden toteutumisesta strategian valmistelussa sekä lasten ja nuorten näkökulmista osallisuuteen. (Kansallinen lapsistrategia 2021, 35; lapsistrategia.fi.) THL on keskeinen toimija sekä LAPE-hankkeen että kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa.

Lapsiperheiden palveluiden sekä edunvalvonnan ja vaikuttamisen piirissä työskentelevä järjestökenttä on myös omaksunut osallisuuden vahvaksi toimintansa periaatteeksi. Lastensuojelujärjestöjen kattojärjestönä toimiva Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) toteaa strategiassaan pyrkivänsä luomaan lapsikeskeistä ja osallisuutta korostavaa toimintakulttuuria. LSKL on kehittänyt osallisuusstrategian ja osallisuustyökalun, joiden avulla pyritään tukemaan muun muassa ammattilaisia ja palveluiden tuottajia osallisuustyössä. Lastensuojelun kehittämissyhteisö Pesäpuun visiossa todetaan tehtäväksi kehittää lastensuojelua niin, että jokainen lapsi tuntee olevansa turvassa, osallinen, arvokas ja rakastettu. Kansainvälisesti toimiva Pelastakaa Lapset ry esittää pyrkimyksenään turvata lapsen oikeudet elämään, suojeluun, oppimiseen ja osallisuuteen lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Samoin lupaa niin ikään kansainvälinen SOS-lapsikyläjärjestö, jonka Suomen toiminnassaan tavoittelee jokaisen lapsen ja nuoren kehittyvän aktiiviseksi toimijaksi omassa elämässään antamansa osallisuuden lupauksen mukaisesti. Sekä Pelastakaa lapset ry että SOS-Lapsikylä tuottavat sosiaalipalveluita lapsiperheille ja toimivat heidän etujaan ajavina järjestöinä.²

Osallisuuden käsitteen ympärille on muodostunut vahva sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten osaamista ja velvollisuuksia sekä asiakkaiden oikeuksia koskeva palveluiden kehittämisretoriikka, ellei jopa oma paradigmansa (Matthies 2017), jossa määritellään osallisuuden muotoja, merkityksiä ja tavoitteita. Sosiaali- ja terveystaloudissa asiakkaiden aktiivisen roolin korostamisen myötä osallisuudesta on tullut yksi palveluiden tärkeimmistä tavoitteista (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014). Etenkin lasten ja nuorten osallisuuden voi todeta olevan vahva palveluiden kehittämisen ja ammattilaisten osaamisen painopiste.

Osallisuus käsitteenä

Sivistyssanakirjan määritelmässä osallisuus on sitä, että "on osallisena jossakin" ja "tunne yhteiskunnan toiminnassa mukanaolosta" (Suomisanakirja n.d.). Kielitoimiston sanakirjan määritelmässä "osallisena olemisen" rinnalla puhutaan "ihmisten mahdollisuudesta osallistua elinympäristönsä kehittämiseen, yhteiskunnalliseen päätöksentekoon" (Kielitoimiston sanakirja n.d.). Sanastokeskuksen TEPA-termipankissa puolestaan osallisuuden luonnehditaan olevan "kokemus kuulumisesta itselle merkitykselliseen yhteisöön ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään ja yhteisöön" ja huomautetaan että "[o]sallisuus edellyttää, että ihmisellä

² <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/10/LSKL-Strategia-2022-2025.pdf>; <https://pesapuu.fi/2023/05/pesapuu-ryn-strategia-vuosille-2024-2026-on-julkaistu/>; <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme/tieto-meista/jarjesto/strategia/>; <https://www.sos-lapsikyla.fi/tutustu-meihin/strategia/> (viitattu 16.4.2025)

on käytössään riittävät aineelliset, tiedolliset ja taidolliset resurssit, mahdollisuus tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä sekä ylläpitää sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita" (TEPA-termipankki n.d.) THL:n verkkosivuilla³ osallisuus ymmärretään monitasoisesti. Se on yksilön kokemus kuulumisesta itselleen merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön, yhteisön tasolla esiintyvää arvostusta, luottamusta ja mahdollisuutta vaikuttaa sekä yhteiskunnallista mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista ja ihmisten keskinäistä vastavuoroisuutta.

Sanakirjamääritelmissä ja THL:n määritelmässä yhdistyvät käsitteen abstraktius ja monitasoisuus sekä yksilöllisenä että rakenteellisenä käsitteenä, ja erityisesti määritelmiä yhdistää kuulumisen ja osallisuuden tunteen ulottuvuus. Useat tutkijat ovat korostaneet osallisuuden käsitteen haastavuutta kuvaten sitä hankalasti määritettäväksi (esim. Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020), epäyhtenäiseksi ja väljärajaiseksi käsitteeksi (Maunu & Kiilakoski 2018). Osallisuutta on myös määritelty muoti-ilmiön omaiseksi trendikäsitteeksi, ja toisaalta luontevaksi tavoitteeksi etenkin ihmisten kanssa toimittaessa erilaisissa ammatillisissa ympäristöissä, kuten sosiaali- ja terveyspalveluissa tai sivistys- ja kulttuuripalveluissa. (Mt.; Salminen, Lehtonen, Rikala, Kuusisto, Luoma-Halkola, Puumala, Sointu, Wallin & Häikiö 2021; Nousiainen 2021.)

Osallisuuden voi nähdä tunteita, tilannesidonnaisuutta ja subjektiivisuutta korostavana käsitteenä, sillä sen määrittelyssä on kyse muun muassa ryhmään kuulumisen tunteesta, yhteisöllisyydestä sekä kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta (Kivinen ym. 2020; Leemann & Hämäläinen 2016). Osallisuus korostaa arkea, sillä kokemuksena se syntyy moninaisissa arjen vuorovaikutussuhteissa (Maunu & Kiilakoski 2018; Stenvall 2018). Tällöin osallisuus voi hahmottua esimerkiksi yhteenkuuluvuuden (yhteisöihin kuulumisen tunne), merkityksellisyyden (kokemus hyödyllisyydestä ja omasta arvosta) ja pystyvyyden (onnistumiset, itseluottamus) kokonaisuutena (Nousiainen 2021, 159).

Voi todeta, että osallisuudella on vahva yhteys sosiaaliseen, sillä sosiaaliset suhteet monissa eri merkityksissään (ystävyyssuhteet, perhesuhteet, ammatilliset suhteet, asiakassuhteet) ovat osallisuuden kokemisen ytimessä (van Bijleveld 2020; Nousiainen 2021). On esimerkiksi todettu, että pelkkä osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen ei riitä osallisuuden kokemuksen herättämisessä ja siten tavoitellun muutoksen aikaansaamiseksi etenkin silloin, kun pyritään tukemaan lapsia ja nuoria asiakkaina (Vis & Fossum, 2015; Woolfson, Heffernan, Paul & Brown 2010; van Bijleveld 2020). Stenvall (2018) korostaa lasten elämän tärkeiden asioiden ja yhteisöjen tunnistamisen merkitystä siinä, että lapsia voidaan tukea juuri heille tärkeisiin asioihin osallistumisessa. Mahdollisimman laajalla arjen ja sen ympäristöjen tunnistamisella mahdollistetaan osallisuuden kokemus monenlaisille lapsille.

Lapsiperheiden sosiaalipalveluita tarkasteltaessa ja etenkin lasten osallisuuden näkökulmasta on tärkeää pohtia lasten suojelun ja toisaalta heidän osallistumis- ja

³ <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet> (viitattu 16.4.2025)

vaikuttamismahdollisuuksien välistä haastavaa kenttää, joka tulee toistuvasti esiin tutkimuksissa. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät kokevat haastavaksi tasapainottelun lasten kuulemista ja päätöksentekoon osallistumista ja toisaalta vahvaa suojelua sekä aikuisten tekemää arviointia ja päätöksiä painottavien näkökulmien välillä. (Collins 2017; Kosher & Ben-Arieh, 2020; Toros 2020; Kiili, Itäpuisto, Moilanen, Svenlin & Malinen 2021.) Tutkijat ovat myös korostaneet, että lapset tarvitsevat suojelua, mutta eivät osallistumiselta ja osallisuudelta. Tutkimusten mukaan lasten sivuuttaminen esimerkiksi lastensuojeluprosesseista lisää heidän voimattomuuden tunteitaan kaventaen tunnetta osallisuudesta oman elämän kannalta merkityksellisiin päätöksiin. (Fern 2014; Moran-Ellis & Tisdall, 2019.)

Vaikka osallisuudessa korostuvat arki, arkiset ihmissuhteet ja kuulumisen tunne, on käsitettä syytä tarkastella myös yhteiskunnallisten rakenteiden kautta. Tällöin oleellisen tärkeää on tarkastella eriarvoisuuden, tasa-arvon ja syrjinnän kysymyksiä. Esimerkiksi seksuaalisuuden, sukupuolen, etnisyyden ja luokka-aseman ja näiden tekijöiden yhteenkietoutumien myötä vähemmistössä oleminen vaikuttaa oleellisesti yhteiskunnallisen kuulumisen ja osallisuuden tunteeseen. Tasavertainen yhteiskunnallinen asema ei ole itsestäänselvyys esimerkiksi lapsiperhepalveluissa asiakkaina olevien keskuudessa, vaan edellyttää jatkuvia neuvotteluja ja kamppailuja osallisuudesta. (Keskinen & Vuori 2012; Merritt 2021.)

Osallisuuden voi todeta olevan yleiskäsite, joka kuvaa jossakin toiminnassa ja itselle tärkeässä sosiaalisessa ryhmässä mukana olemista, vastakohtanaan ulkopuolelle jääminen tai jättäminen. Koska osallisuus on laaja ja haastava käsite, tapahtuu sen määrittely usein tilanne- ja kontekstilähtöisesti. Osallisuuden ulottuvuuksia ovat tällöin esimerkiksi sosiokulttuurinen (*being part of*), taloudellismateriaalinen (*having a part*) ja poliittinen (*taking part in*). Tällöin osallisuudessa korostuvat yksilölle merkitykselliset sosiaaliset suhteet, palvelujen ja elinympäristöjen tarjoama turva ja tuki erilaisissa elämäntilanteissa sekä yhteiskunnan jäsenenä osallistuminen ja esimerkiksi poliittiset kansalaisoikeudet. (Salminen ym. 2021, 81.)

Poliittisena käsitteenä osallisuus kytkeytyy muun muassa deliberatiiviseen eli keskustelemaan ja puntaroivaan demokratiaan ja siihen liittyvään neuvottelevaan kansalaisosallisuuteen ja päätöksentekoon (Pernaa 2020, 9; Maunu & Kiilakoski 2018). Deliberatiivisessa demokratiakäsityksessä tavoitteena on valtasuhteista vapaa keskustelu, jossa argumentin esittäjän asemalla ei tulisi olla merkitystä. Mielipiteitä arvioidaan sen perusteella, miten hyvin ne on perusteltu. Deliberaatiossa on kyse prosessista, jossa tavoitteena on saada parempi ymmärrys asioiden tilasta, ja asioiden tilaa voidaan muuttaa ymmärryksen kehittyessä. (Kokkonen 2023, 67.) Kyse on kunnianhimoisesta prosessista, sillä valtasuhteista täysin vapaa osallisuustoiminta on esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa toimittaessa osoittautunut vaikeaksi (Kiili ym. 2021; Kiili & Itäpuisto 2022).

Tässä tekstissä on kyse lapsiperheiden palveluista, ja osallisuuden käsitettä tarkastellaan suhteessa palvelujen käyttäjiin eli lapsiin, nuoriin ja huoltajiin. Palvelujen käyttäjät ovat asiantuntijoita omissa asioissaan mutta mahdollisesti myös vaikuttajia kehittämisessä ja arvioinnissa yhdessä ammattilaisten kanssa (Kivinen ym.

2020; Malinen, Itäpuisto, Moilanen, Kiili & Punna 2023). Palveluosallisuus voidaan yhdistää vertaisuuteen, vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen etenkin silloin, kun tarkastellaan palveluiden käyttäjiä. Lasten ja huoltajien keskinäisen tuen ja kokemustiedon hyödyntäminen palveluiden osana tai niitä kehitettäessä voi kohdata myös moninaisia rakenteellisia ja organisatorisia haasteita. Osallisuusrakenteet ovat usein ammattilaisten muodostamia. Tällöin asiakkaiden, niin lasten kuin huoltajien, voi olla vaikea vaikuttaa rakenteellisiin ratkaisuihin, kuten tiloihin, työskentelytapoihin, aikatauluihin, käsiteltäviin aiheisiin ja / tai siihen, kenen ammattilaisen kanssa he toimivat. Tällöin osallisuus toteutuu parhaiten heidän kohdallaan, kenelle luodut rakenteet sopivat. (Malinen ym. 2023; Kiili & Itäpuisto 2022.)

Kun osallisuuden käsitettä tarkastellaan julkisia palveluja kehittävän ja arvioivan organisaation näkökulmasta, kuten tässä tekstissä tehdään, voi osallisuutta tavoitella monin erilaisin tavoin, kuten esimerkiksi ammattilaisten osaamista kehittämällä, osallisuusrakenteita luomalla ja asiakkaiden näkökulmia hyödyntämällä. Seuraavaksi keskitymme tarkastelemaan, miten käsitettä määritellään lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kehittämisen yhteydessä.

Tutkimuksen toteutus

Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalipalveluita sekä niihin kytkeytyviä moniammatillisia palveluita tarkastellaan tässä luvussa THL:n julkaisemien dokumenttien avulla. Tarkastelu kohdistuu vuosiin 2019–2022 eli kahteen edelliseen hallituskauteen (Rinteen ja Marinin hallitusohjelmat). THL:n kirjalliset dokumentit on valittu analyysin kohteeksi siksi, että organisaatiolla on kansallisesti merkittävä asema lapsi- ja perhepalveluiden kehittämisessä. THL on itsenäinen valtion asiantuntija- ja tutkimuslaitos, joka toimii hallinnollisesti Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. THL:n keskeisin tehtävä on tutkimus- ja asiantuntijatyö.

Analysoitava aineisto haettiin THL:n verkkosivuilta Julkari-tietokannasta, Lapset, nuoret ja perheet -aihealueen alta koskien sosiaalityötä ja siihen kytkeytyviä lapsi- ja perhepalveluita. Aineistoa haettiin vuosi kerrallaan aikavälillä 1.1.2019–30.11.2022⁴. Haku suoritettiin joulukuussa 2022. Valitut dokumentit ovat selvityksiä, hanke- ja ohjelmaraportteja, kyselyraportteja, tilastokoosteita, käytäntösuosituksia ja tutkimustiivistelmiä. Aineistosta jätettiin pois vertaisarvioidut tutkimukset ja artikkelit aineiston koon rajaamiseksi. Aineiston koko on 59 julkaisua (ks. liite 1). Aineistoa on osittain käytetty kirjoittajien aiemmassa julkaisussa (Kiili, Moilanen & Hedman 2024), jossa tarkasteltiin lastensuojelun ja lapsi- ja perhepalveluiden kehittämisen kansallisia painopisteitä, mutta tällöin se muodosti yhden osan laajemmasta aineistokokonaisuudesta.

Tutkimuseettisesti tarkasteltuna kyse on julkisesta asiantuntija-aineistosta, jonka tutkimuskäyttöön ei ole haettu tutkimuslupaa eikä kysytty kirjoittajien suostu-

⁴ <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/ajankohtaista/julkaisut> (viitattu 15.12.2022)

musta. Julkaisut eivät sisällä arkaluontoista, yksityishenkilöihin kiinnittyvää tietoa, vaan ammattilaisten tuottamaa asiantuntijatietoa. Tämä ei kuitenkaan poista tutkimuseettisten periaatteiden soveltamisen vaadetta, eikä aineistoa ole lähtökohtaisesti tuotettu tutkimusaineistoksi. Sosiaalityön ja lapsiperhepalveluiden tutkimusta ja kehittämistä tekevät asiantuntijat ovat usein tuttuja toisilleen. Tutkijoina tiedostamme, että moni THL:n aineistoa tuottanut asiantuntija ja heidän tekemänsä työ on meille eri yhteyksistä tuttua. Julkaisujen kirjoittajien ja heidän työnsä tuttuus ei kuitenkaan ollut aineistoa valittaessa poissulkukriteeri. Edellä kerrottujen syiden vuoksi aineiston valinta, analyysi ja tulokset kuvataan mahdollisimman tarkkaan, jotta tutkijoiden tekemät valinnat voidaan altistaa lukijan kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Kirjoittajista Johanna Hedman on siirtynyt töihin THL:lle joulukuussa 2024. Käsikirjoitus oli silloin jo lähes valmis ja lähetetty arvioitavaksi, joten aineiston analyysiin, teksteihin tai kommentteihin ei ole vaikuttanut se, että tarkasteltavana on yhden kirjoittajan tämänhetkinen työnantaja. Tutkimusaineiston keräämiseen osallistuivat Johanna Kiili, Johanna Moilanen ja Johanna Hedman joulukuussa 2022 ja vuoden 2023 aikana, Aino-Mari Uisma vastasi aineiston järjestämisestä ja tiivistämisestä. Aineiston analyysin tekivät kaikki kirjoittajat yhdessä, päävastuun ollessa Johanna Kiilillä. Käsikirjoituksen kirjoitustyöstä vastasi Johanna Kiili, ja muut kirjoittajat osallistuivat kommentoimalla ja täydentämällä tekstiä.

Aineistoksi valittuja 59 julkaisua ei analysoitu kokotekstien osalta, sillä tarkastelu keskittyi osallisuuden käsitteeseen. Jokainen dokumentti käytiin läpi sanahakutoiminnolla siten, että dokumentin hakukenttään kirjoitettiin käsite osallisuus katkaistussa, eri taivutusmuodot huomioivassa muodossa eli ”osallisuus”. Dokumentteista kopioitiin erilliseen tiedostoon osallisuutta käsittelevä tekstikappale tai laajempi osa tekstiä, jos käsitteen käytön ymmärtäminen tätä edellytti. Tiivistykset koottiin dokumenttikohtaisesti yhteen tiedostoon, jonka laajuus on 180 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 12, riviväli 1.15). Tiedostoon merkittiin myös, jos osallisuutta ei käytetty julkaisussa lainkaan. Tällaisia julkaisuja on 24 kappaletta. Tarkempi analyysi tehtiin 35 julkaisulle. Erityisesti koronapandemiaa (esim. Heino 2020; Lammi-Taskula, Vuorenmaa, Aunola & Sorkkila 2020; Hakulinen 2020; Hietanen-Peltola 2020; Hietämäki 2021; Eriksson 2021) ja lähisuhdeväkivaltaa (esim. Huittinen 2019; Laajasalo 2020; Koivula 2021; Rossi 2022) tarkastelevassa aineistossa osallisuuden käsitettä ei käytetty. Merkillepantavaa on, että valtaosa ulosrajatusta aineistosta on päätöksen teon tueksi laadittuja tekstejä, työpapereita tai ”tutkimuksesta tiiviisti”-dokumenteja. Tällöin voi pohtia osallisuuden käsitettä ja sitä, onko sen tiivistäminen lyhyisiin dokumentteihin liian haastavaa. Käsitettä ei myöskään käytetty esimerkiksi tilastoraporteissa (esim. Kuoppala, Forsell & Säkkinen 2019), jolloin herää kysymys käsitteen operationalisoinnista sekä tilastolliseen tarkasteluun liittyvistä haasteista.

Luvun tutkimuskysymys on: miten osallisuutta määritellään kansallisen asiantuntijaorganisaation lapsiperheiden sosiaalihuoltoon liittyvissä julkaisuissa. Aineiston analyysissa ei hyödynnetty etukäteen määriteltyä osallisuuden käsitettä, vaan aineistoa tarkasteltiin aineistolähtöisesti refleksiivistä teema-analyysia hyödyntäen

(Braun & Clarke 2023) ja osallisuuden käsitteeseen keskittyen. Analyysi eteni refleksiiviselle teema-analyysille ominaisella tavalla, jolloin aineistoon tutustumisen ja tiivistämisen jälkeen rakennettiin aineistolähtöiset teemat, joita tarkennettiin analyysin edetessä. Aineiston analyysissa muodostettiin taulukko, jossa jokaisen 35 julkaisun osalta tiivistettiin osallisuuden käsitteen konteksti, listattiin käsitteeseen liittyviä suoria otteita ja tehtiin ensimmäisiä analyttisiä huomioita. Taulukkotiedoston laajuus on 20 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 10, riviväli 1). Taulukkomuodossa olleet analyttiset huomiot tiivistettiin pääteemoiksi, joiden avulla osallisuuden käsitteen käyttöä tarkastellaan tulosluvussa. Pääteemat ovat osallisuus yleistavoitteena, osallisuus osatavoitteena, osallisuus ammattilaisten vastuuna ja osallisuus retorisenä vahvistuskeinona. Pääteemat ovat osittain päällekkäisiä, ja niiden välisiä yhteyksiä tuodaan esiin tulosten yhteydessä. Tulosluvun lähdeviittaukset ovat liitteessä 1, tutkimuksen aineisto.

Tulokset

Osallisuus yleistavoitteena

Valtaosassa julkaisuja osallisuus asetetaan sekä yleiseksi tavoitteeksi että lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kehittämiskohteeksi. Näin osallisuus näyttäytyy yleisenä periaatteena sosiaalipalveluita sekä niihin kytkeytyviä moniammatillisia palveluja kehitettäessä. Osallisuuden asettamista toimivampien, tehokkaampien ja asiakkaiden tarpeita vastaavien palveluiden tuottamisen edellytykseksi ja päämääräksi perustellaan esimerkiksi kansainvälisten säädösten, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lainsäädännön (esim. Lastensuojelulaki 417/2007; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014), sekä lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistoiminnan (LAPE-hanke, Kansallinen lapsistrategia) avulla. Osallisuutta myös kuvataan laajana käsitteenä, joka ylittää lukuisille elämänalueille, kuten palvelujen käyttäjien arkeen ja arjessa toimimiseen, toimintakykyyn, oikeuksiin ja mahdollisuuksiin vaikuttaa omiin asioihinsa, yhteisöjen jäsenyyteen sekä toimijuuteen.

Työskentelyn on tuettava ja vahvistettava asiakkaan toimintakykyä ja edistettävä osallisuutta asiakkaan arkea tukien. Sosiaalihuoltolain 4 §:n mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on muun muassa kiinnitettävä huomiota hänen mahdollisuuteensa osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan. (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettunen & Normia-Ahlsten 2019, 11)

Lasten osallisuuden korostaminen pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja lastensuojelulakiin (2007/417). (Laakso 2019, 64)

...osallisuus ei ole teknistä, menetelmällistä tai hallinnollista, vaan se pitää sisällään käsityksen lapsesta yksilönä, yhteiskunnan ja inhimillisen yhteisön jäsenenä ja toimijana. (Heino toim. 2020, 239)

Julkaisuissa on myös esimerkkejä, joissa osallisuus mainitaan otsikkotasolla tai yleisenä tavoitteena, mutta varsinaisessa tekstissä osallisuutta ei käsitellä. Esimerkiksi kehitettäessä väkivaltaa kokeneiden lasten psykososiaalista tukea (Laajasalo 2020) tai kasvatus- ja perheneuvontaa (Kalmari 2022), mainitaan lapsen osallisuuden vahvistaminen yleisenä tavoitteena ilman käsitteen tarkempaa määrittelyä. Otsikkotasolla osallisuus liitetään myös lasten, nuorten ja vanhempien päätöksentekomahdollisuuksiin omassa asiassaan, yleiseen elämään tyytyväisyyteen, harrastamiseen, sosiaalisiin suhteisiin ja yksinäisyyteen (Ikonen, Eriksson & Heino 2020). Etenkin LAPE-hanketta koskevissa julkaisuissa osallisuus mainitaan tiuhaan ilman tarkempaa määrittelyä, jolloin sen todetaan olevan laaja yleistavoite (Hastrup ym. 2019b). Näin tehdään esimerkiksi perhekeskustoimintamallia arvioivassa raportissa.

Perhekeskusten kohtaamispaikat vahvistavat lasten ja vanhempien osallisuutta, vuorovaikutusta ja voimavaroja sekä tukevat perheiden hyvää arkea ja yhteisöllisyyttä. (Hastrup toim. 2019a, 41)

Laajana yleiskäsitteenä osallisuus kytketään julkaisuissa sekä sosiokulttuuriseen (sosiaaliset verkostot, vuorovaikutussuhteet, turvallisuus, yhteisöllisyys), taloudellismateriaaliseen (oikeanalaiset, nopeat ja tarpeenmukaiset interventiot ja palvelut) että poliittiseen (lapsen oikeudet, asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet) osallisuuteen (Salminen ym. 2021) ja usein tavoilla, joilla käsitteen tarkempi määrittely jää epäselväksi. Yleistavoitteena sekä otsikkotason käsitteenä osallisuuden oletetaan olevan merkitykseltään itsestään selvä ja yhteisesti jaettu. Osallisuus myös näytetään sekä tavoitteena että keinona, jolloin julkaisuissa osallisuuden kehittäminen asetetaan yleiseksi tavoitteeksi (kuten hyvinvoinnin tukeminen, lapsen oikeuksien vahvistaminen) ja samalla keinoksi (esimerkiksi mielipiteen kuuleminen, palveluiden kehittämiseen osallistuminen), jonka avulla pyritään tarjoamaan oikeanlaisia ja tarpeenmukaisia palveluita.

Osallisuus osatavoitteena

Osallisuutta kuvaillaan julkaisuissa laajana yleistavoitteena, kuten edellä on todettu, mutta samaan aikaan osallisuus esitetään myös rajatumpana osatavoitteena. Näin tapahtuu esimerkiksi kuvattaessa perhekeskustoimintamallia, joka on yksi kansallisen LAPE-hankkeen pääasiallisista kehittämiskohteista. Mallin tavoitteena on tukea perheiden hyvinvointia ja osallisuutta yleisellä tasolla. Samaan aikaan tarkemmiksi toimintaperiaatteiksi määritellään osallisuuden rinnalla muun muassa perheiden monimuotoisuuden huomioiminen, helppo palveluihin pääsy ja vertaistuki. Epäselväksi jää mitä osallisuus on LAPE-toiminnan yleisenä tavoitteena ja mitä se on osatavoitteena, ja miten nämä tavoitteet eroavat toisistaan tai ovat yhteneviä suhteessa toisiinsa, etenkin kun erillisenä osatavoitteena osallisuus rinnastuu edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi nopeaan palvelutarpeen arviointiin tai kustannustietoisuuteen. (Hastrup, toim. 2019a, 34.) Osallisuutta myös niputetaan

yhteen yksityiskohtaisten tai konkreettisten asioiden kanssa, mutta itse osallisuutta ei varsinaisesti määritellä, kuten esimerkiksi silloin, kun pohditaan käytöksellään oireilevien nuorten hyvää hoitoa (Heino toim. 2020, 127) tai kun tarkastellaan nuorten jälkihuoltoa ja sitä, mitkä tekijät korostuvat nuorten kokemuksissa (Hirschovits-Gerz, Weckroth & Heino 2022, 37). Tällöin osallisuus esitetään yhtenä teemana rajatumpien tai konkreettisten teemojen rinnalla, kuten taloudellisen tuen, ihmissuhteiden jatkuvuuden, sijaisvanhempien vanhemmuustaitojen tai koulutukseen ja työelämään siirtymisen tuen.

Nuoret itse pitävät tärkeinä trauman ehkäisyn ja traumainformoidun hoidon elementteinä muun muassa riittävän varhaisia tukitoimia, kuuntelevia ja aidosti välittäviä aikuisia, sijaisvanhempien vanhemmuustaitojen tukemista ja ammattilaisten traumatietoisuuden lisäämistä, ihmissuhteiden jatkuvuutta sekä osallisuutta ja nuorille tarjottavia vaikutusmahdollisuuksia (Riebschleger ym. 2015). (Heino toim. 2020, 127).

Nuorten foorumissa nuoret rakensivat unelmiensa jälkihuoltoa. Heidän rakentamassaan unelmien jälkihuollossa korostuivat seuraavat teemat: osallisuus, konkreettinen arjen tuki, talouden hallinta rahallisen tuen tukena, koulu- ja työelämään siirtymisen ja siellä pysymisen tukeminen, vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen, perhesuhteiden työstäminen sekä traumakokemusten käsittely. (Hirschovits-Gerz ym. 2022, 37)

Julkaisuissa on esimerkkejä, joissa osallisuus määritellään laajana käsitteenä ja osana asiakkaiden arkea sekä arjessa toimimista, mutta samaan aikaan siitä kysytään lapsilta, nuorilta tai huoltajilta rajatummin esimerkiksi kyselyssä tai haastattelussa. Tällöin käsite operationalisoidaan kapeasti. Näin tapahtuu esimerkiksi sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia tarkasteltaessa, jolloin osallisuus konkretisoidaan mielipiteen ilmaisuna, kuulluksi tulemisena ja omiin asioihin vaikuttamisena (Laakso 2019; Eriksson & Säles 2021). Kapeaa operationalisointia tapahtuu myös silloin, kun osallisuus tiivistetään väitteiksi ja summamuuttujaksi liittyen mielipiteen ilmaisuun ja huomioimiseen päätöksenteossa (Eriksson & Korhonen 2022).

Turvallisuuteen liittyvät aiheet kietoutuvat suhteisiin, vahvistumiseen ja osallisuuden teemaan. Samoin vahvistuminen-otsikon alla olevia aiheita voi tarkastella suhteisiin ja osallisuuteen kietoutuvina (s. 33). (...) Osallisuutta lähestyttiin haastatteluissa keskustelemalla asioista, joista lapsi itse voi päättää sekä pyytämällä lasta arvioimaan asteikolla 4–10, miten hyvin hän voi vaikuttaa suhteessa muihin samanikäisiin (s. 65) (Laakso 2019).

Sijoitettujen lasten osallisuus kiinnittyy pieniin ja isompiin arjen tapahtumiin, mutta myös lastensuojelun asiakasprosessiin sekä muihin elämään

kauaskantoisesti vaikuttaviin asioihin. (s. 17) (...) Alkuperäisistä väittämistä muodostettiin kolme summamuuttujaa: arvostaminen, osallisuus ja kiinnostus. ... Osallisuutta kuvasivat seuraavat väittämät: aikuinen kysyy mielipiteitäni ja ottaa ehdotukseni huomioon päätöksenteossa. (s. 88) (Eriksson & Korhonen 2022).

Myös oppilashuollossa osallisuus määritellään yleiseksi tavoitteeksi erityisesti liittyen lapsen ja nuoren laadukkaaseen kohtaamiseen, mutta samaan aikaan omaksi erilliseksi osa-alueeksi. Sekä yleisenä tavoitteena että yksittäisenä osa-alueena osallisuus esitetään ikään kuin asiana, joka on selkeä, ymmärrettävä ja verrannollinen sellaisiin tekijöihin kuten tuttuus, palautemahdollisuus ja kynnyksettömyys (Hietanen-Peltola, Rautava, Laitinen & Autio 2019b, 60).

Viitekehyksessä kohtaamisen laatu sisältää seuraavat osa-alueet: palvelujen ja työntekijöiden tuttuus, kynnyksettömyys, lasten ja nuorten osallisuus, luottamus työntekijään ja avun saamiseen, mahdollisuus antaa palautetta ja palautteen hyödyntäminen työn kehittämisessä (Hietanen-Peltola ym. 2019b, 60).

Yksittäisissä laajoissa, toimitetuissa julkaisuissa on hyödynnetty erilaisia käsitteellisiä tai käytännönläheisiä osallisuuden määrittelyjä, kun osallisuutta on tarkennettu tai konkretisoitu. Tällaisia määrittelyjä ovat esimerkiksi osallisuuden pyörän 10 pinnaa⁵ (Heino toim. 2020) sekä jaottelu tieto-, toiminta-, palvelu-, päätös-osallisuuteen sekä osallisuuden mahdollistamiseen (Hastrup, Pelkonen & Varonen 2021b). Käytössä on myös Laura Lundyn (2007) luoma jaottelu tilaan (space), ääneen (voice), yleisöön (audience) ja vaikutuksiin (influence); Paason ja Varion (2020) rakentama jäsenitys ”arjen osallisuus, asiakasosallisuus, kehittäjäosallisuus ja vaikuttajaosallisuus” (Yliruka, Eriksson, Jokinen & Pasanen 2022b) sekä Kohtaamisen Kuusi Koota⁶ (Petrelius, Yliruka & Mieltunen 2021), jotka kaikki liittyvät asiakkaiden osallisuuden kehittämiseen. Lisäksi julkaisuissa on mainittu 3X10D Lastensuojelu -elämäntilannemittari⁷, jonka todetaan olevan toimiva työväline varmistamaan nuoren osallisuutta palveluissa (Yliruka ym. 2022b). Nämä ovat esimerkkejä siitä, miten yksittäisissä julkaisuissa pyritään konkretisoimaan osallisuutta. Toisaalta laajoissa toimitetuissa julkaisuissa osallisuuden määrittely on kirjavaa, eikä yksittäi-

⁵ Osallisuuden kymmenen pinnaa: 1) tietoa on annettava etukäteen, 2) joustava ja luottamuksellinen ilmapiiri ja realistiset tavoitteet, 3) selkeys ja ymmärrettävyys, 4) on kerrottava mitkä ovat oikeudet ja kuka niitä valvoo, 5) hyvä luottamussuhde ja työntekijän tavoitettavuus, 6) nuorten tasavertainen kohtelu ja mahdollisuus kertoa omat mielipiteensä 7) avun saaminen matalalla kynnyksellä, 8) säännöt ja arki: perusteleva johtamismuotoisuus, tasapuolisuus, 9) kuulluksi tuleminen: ”en tiedä” -vastaus kielletty kaikilta, ja 10) tärkeää on tasavertaisuus kaikkien lasten kesken ja se, että aikuinen yrittää auttaa parhaansa mukaan. Osallisuuspyörän alkuperäinen lähde: Cath Larkins and Trudy Aspinwall, 2008, <https://clock.uclan.ac.uk/3700/1/We%20want%20to%20hear.pdf> (viitattu 16.4.2025)

⁶ Katso, Kuule, Keskity, Kehu, Kerro, Kunnioita (Petrelius ym. 2021)

⁷ <https://dialogi.diak.fi/puheenvuoro44/> (viitattu 16.4.2025)

sissä luvuissa tai artikkeleissa tuoda esiin erilaisten käytettyjen määritelmien eroavaisuuksia tai yhtäläisyyksiä (esim. Yliruka ym. 2022b, Heino toim. 2020; Heikkilä & Rantaeskola 2022; Eriksson & Korhonen 2022), vaikka julkaisut ovat kaikki THL:n toimittamia. Julkaisuissa osallisuutta myös jaotellaan ja liitetään osaksi erilaisia käsitteitä, kuten esimerkiksi osaksi oppimista ja kehitystä, ja toisaalta osaksi toimijuutta ja yhdenvertaisuutta (Känkänen, Kekkonen & Gissler 2019).

Julkaisuja rinnan lukiessa ja osallisuuden käsitteen rajoja hahmotettaessa voi todeta, että käsite venyy moneen suuntaan. Samaan aikaan sekä yleisenä että yksittäisenä tavoitteena tai hyvinvoinnin osa-alueena osallisuuden sisältö ja siihen kytkeytyvät muut käsitteet jäävät epäselviksi. Dokumenteista piirtyy kuva osallisuudesta amebamaisena käsitteenä, jonka ydintä on vaikea hahmottaa lapsiperheiden sosiaalipalveluita kehitettäessä. Julkaisuja lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että osallisuutta ikään kuin ripotellaan yleismausteen tavoin eri tavoitteiden osaksi ja rinnalle ilman tarkempaa ajatusta siitä, mitä käsitteellä kulloinkin tarkoitetaan.

Osallisuus ammattilaisten vastuuna

Tarkastelluissa julkaisuissa osallisuus asettuu ensisijaisesti ammattilaisten vastuulla olevaksi tavoitteeksi sekä työtavaksi, joka heidän tulee omaksua ja johon heillä tulee olla osaamista sekä voimavaroja. Myös osallisuuden haasteellisuus tuodaan osassa julkaisuista esiin, keskusteltaessa muun muassa käsitteen monimerkityksellisyydestä ja osallisuuden tukemisen konkreettisista haasteista, kuten ammattilaisten resursseista ja osaamisesta (Heino toim. 2020; Korhonen & Eriksson 2021; Yliruka ym. 2022b). Vaikka kyse on vuorovaikutukseen ja vuorovaikutussuhteisiin perustuvasta käsitteestä (esim. Stenvall 2018; Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017; Lahtinen & Pekkarinen 2020), ei osallisuutta nähdä lähtökohtaisesti asiakkaiden vastuulla olevana asiana.

Asiakkaan osallisuutta ja monitoimijaisuutta vahvistavan työkäytännön juurtumisen tueksi ammattilaisten tulee sitoutua yhteiseen viitekehykseen, jossa jäsennetään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta keskeiset osa-alueet ja yhteistoiminnan periaatteet. (Alatalo ym. 2019, 20)

Johtajan tulee huolehtia asiakkaiden osallisuudesta, innostaa yhteiseen visioon ja edistää dialogista työskentelyä. (Yliruka, Kantoluoto, Heino, Laine & Hipp 2020, 68.)

Ammattilaisten vastuuta korostetaan esimerkiksi niin, että heidän tulee olla valmiita ”jopa” luopumaan omasta asiantuntijaroolista, ”jotta tilanteesta voi muodostua aidosti jaettu ja asiakkaan osallisuus omassa asiassaan vahvistuu” (Korhonen 2022, 15). Toisaalta muutamissa yksittäisissä julkaisuissa tuodaan esiin myös asiakkaiden vastuuta, tai sitä pohditaan. Esimerkiksi sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia tarkastelleessa selvityksessä (Laakso 2019) lapset ja nuoret olivat määritelleet yhdeksi keskeiseksi osallisuuden ulottuvuudeksi vaikuttamisen omiin asioihinsa.

Lasten ja nuorten mukaan vaikuttaminen oli sitä tuloksellisempaa, mitä paremmin he käyttäytyivät. Osallisuuden mahdollisuudet olivat siten sijaishuollossa kytköksissä hyvään käytökseen. Julkaisun perusteella voi tehdä tulkinnan hyvän käytöksen kriteereiden olevan ammattilaisten määrittelemiä, jolloin osallisuuden voi todeta olevan ehdollista. Voi myös kysyä, onko tällöin oikeastaan enää kyse osallisuudesta tai millaista on ehdollistettu osallisuus.

Lasten ja nuorten kertomuksissa yhdeksi keskeiseksi vaikuttamisen tavaksi määrittyi hiukan yllättäin oma käyttäytyminen. Sitä pidettiin yhtenä keskeisenä vaikuttamiskeinona. (Laakso 2019, 70.)

Vaikka osallisuus on vahvasti ammattilaisten vastuulla, on muutamissa yksittäisissä julkaisuissa huomioita ammattilaisten oman osallisuuden vahvistumisesta. Oletuksena on, että osallisuus kasvattaa jokaista, toisin sanoen silloin kun asiakkaiden osallisuutta vahvistetaan, tullaan samalla vahvistaneeksi ammattilaisten osallisuutta, erityisesti kuulumisen tunteen osalta. (esim. Heino ym. 2020; Civil, Abrahamsson, Mäki-Fossi & Miettunen 2019; Korhonen 2022.)

Osallisuus kasvattaa lapsia ja nuoria mutta myös heidän vanhempiaan yhtä lailla kuin lastensuojelun työntekijöitä, johtajia ja luottamushenkilöitä – kaikkia. Jokaiselle on tärkeää saada peilata itseään ja omaa toimintaansa suhteessa toisiin ja itselle tärkeisiin ihmisiin; jokaiselle on tärkeää voida tuntea kuuluvansa johonkin ja kokea merkityksellisyyttä. (Heino toim. 2020, 208–210.)

Käsitteen yhteydessä pohditaan vain satunnaisesti erilaisia valtasuhteita, joita lasten, nuorten, huoltajien ja ammattilaisten välillä väistämättäkin on, etenkin lastensuojelussa ja sijaishuollossa, jossa ammattilaisilla on lain suoma oikeus puuttua perheiden yksityisyydensuojaan. Mitä vaikutusta erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden oikeudella tehdä vastentahtoisia päätöksiä on osallisuuden kannalta? Tällaista pohdintaa käydään lyhyesti esimerkiksi Heinon (2020, 9) toimittamassa teoksessa tuoden esiin, että osallisuus on jännitteistä: “nuorella on oikeus tulla pysäytetyksi ja oikeus saada erityistä huolenpitoa ja vaativaa hoitoa tietyissä tilanteissa”. Muutoin kyseinen, osallisuuden kannalta tärkeä ja jännitteinen näkökulma on marginaalissa. Osallisuuden käsitteeseen kytkeytyvän kriittisen pohdinnan sijaan esillä ovat pikemminkin ajatukset ammattilaisten ja asiakkaiden kumppanuudesta, avoimuudesta, yhteisestä tekemisestä ja tasavertaisuudesta, johon pääsemiseksi ammattilaisten tulee muuttaa toimintatapojaan. Kumppanuusajatusta ja tasavertaisuutta tuodaan esiin esimerkiksi systeemisen lastensuojelun periaatteena (Civil ym. 2019, 17; Petrelius & Uutela 2020) sekä nuorten päihdepalveluita kehitettäessä, tällöin tosin suhteessa vanhempiin (Yliruka ym. 2022b, 64).

Avoimuus ja luottamus lisääntyvät osallisuuden kokemuksen myötä. Yhteiset periaatteet ja tapaamisten selkeä rakenne varmistavat toimijoiden tasavertaisuuden, osallisuuden, kuulluksi tulemisen, yhteisen tekemisen ja vastuunoton jakamisen. (Civil ym. 2019, 17.)

Palvelujen käyttäjien osallisuus tekee yhteistyöstä monitoimijaisen. NVR ryhmässä vanhempien tulisi olla ennen kaikkea ammattilaisten tasavertaisia kumppaneita yhteisessä perheiden ongelmaratkaisuprosessissa ja NVR lähestymistavan ja menetelmien oppimisessa kehittäessä palvelumuotojen moninaisuutta aggressiivisesti käyttäytyvien ja päihteitä käyttävien nuorten vanhemmille. (Yliruka ym. 2022b, 64.)

Osallisuuden käsitettä käytetään julkaisuissa painottamaan lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kehittämisen vaativan asiakkaiden osallisuutta, sekä palveluita kehitettäessä että osana monitoimijaista yhteistyötä asiakkaiden kanssa. Osallisuus tuodaan esiin asiana, joka tulee ottaa vakavasti ja jota kohti ammattilaisten tulee suunnata toimintaansa osaamistaan vahvistaen.

Osallisuus retorisenä vahvistuskeinona

Osallisuutta käytetään julkaisuissa myös käsitteenä, jonka avulla pyritään vahvistamaan ja korostamaan jonkin tavoitteen, usein asiakkaiden hyvinvoinnin tukemisen tärkeyttä, jolloin käsite näyttäytyy yleisenä retorisenä vahvistuskeinona. Näin on esimerkiksi silloin, kun osallisuutta hyödynnetään johtopäätöksiä tukevana käsitteenä. Tällöin käsite tuodaan esiin vasta johtopäätöksissä yhteenvetomaisena yleiskäsitteenä, jonka avulla esitetään laajoja johtopäätöksiä käsitettä kuitenkin sisällöllisesti tarkentamatta. Esimerkiksi sijoitettujen lasten koulunkäyntiin ja vapaa-aikaan keskittyvässä julkaisuissa osallisuus esitetään johtopäätöksissä asiana, jota tulee tukea ja jonka lisäksi on tarpeen vahvistaa lasten ja nuorten vuorovaikutussuhteita, turvallisuutta sekä oikeanlaisia palveluita ja interventioita (Saariluoma, Eriksson & Korhonen 2021a).

Lasten osallisuuden tukemisen lisäksi keskeisiä toimenpiteitä kaikkien lasten ja nuorten oikeuksien turvaamiseksi ovat heidän elämänpiiriinsä kuuluvien vuorovaikutussuhteiden ja turvallisen ilmapiirin edistäminen sekä lasten tarvitseman tuen mukaiset interventiot ja monialaisen asiantuntijaverkoston palvelut. (Saariluoma ym. 2021, 11.)

Käsitteen avulla tuodaan esiin ammattilaisten toiminnan tärkeyttä sekä myös asiakkaiden osallisuuden merkitystä. Yleisenä retorisenä vahvistuskeinona tämä puhetapa sisältää sellaisia toteamuksia, joiden empiirinen todentaminen ei ole ollut julkaisuissa tavoitteena, tai edes mahdollista, kuten toteamus siitä, että oppilashuoltotyö vahvistaa aina oppilaiden osallisuutta (Hietanen-Peltola ym. 2019b, 69) tai että turvakotityössä juhlat ja arkiset asiat, kuten ruuanlaitto, vahvistavat lapsen osalli-

suutta ja luovat yhteisöllisyyttä (Koivula, Mäkelä & Svetloff 2022, 27). Tällöin käsitteen ensisijainen merkitys on retorinen, ei empiirinen.

Opiskeluhuoltotyössä vahvistetaan aina myös oppilaiden osallisuutta ja osallistumista häntä itseään tai yhteisön hyvinvointia koskeviin asioihin. (Hietanen-Peltola ym. 2019b, 69.)

Turvakodin arjessa järjestettävät juhlat, kuten merkkipäivät, yleiset juhlapäivät ja asiakkaiden läksiäiset, sekä arkisten asioiden yhdessä tekeminen (esim. ruoanlaitto) ovat lapsillekin tärkeitä yhteisöllisyyttä sekä osallisuutta luovia hetkiä. (Koivula ym. 2022, 27.)

Analysoiduissa julkaisuissa osallisuuden käsitteeseen oleellisesti sisältyvä tunne- ja yksilökohtaisuus (Kivinen ym. 2020; Leemann & Hämäläinen 2016; Nousiainen 2021) ei ole erityisen vahvasti esillä empiirisenä kysymyksenä, mikä tekee osallisuuden todentamisesta haastavaa. Tästä syystä onkin kysyttävä, kuka tulkitsee osallisuuden toteutumisesta, millä tavoin ja millaisilla aineistoilla. Käsitteen kriittinen tarkastelu kohdentuu julkaisuissa sen toteutumisen haasteisiin ja ammattilaisten osaamiseen, ei niinkään siihen, miten osallisuutta voidaan empiirisesti todentaa. Julkaisujen osallisuuskeskusteluissa osallisuuden tulkinnat perustuvat harvemmin sellaiseen tutkimus- tai selvitysaineistoon, joka mahdollistaa erityisesti ja selkeästi osallisuuden tunteeseen perustuvan tarkastelun. Tällainen tarkastelu onkin haastavaa, sillä osallisuuden tunneulottuvuutta ei ole kovin helppoa selvittää tai tutkia. Tällöin tulkinnat lasten, nuorten ja huoltajien osallisuudesta saattavat jäädä yleiselle, retoriselle tasolle. Kun empiirinen näyttö on satunnaista, on kyse pikemminkin retorisesta vahvistuskeinosta ja yleisesti omaksutusta puhetavasta.

Johtopäätökset

Kuten useat tutkijat ovat todenneet, osallisuus on vahvasti juuri tähän aikaan kytkeytyvä, haastava ja monimerkityksellinen käsite (esim. Kivinen ym. 2020; Leemann & Hämäläinen 2016; Matthies 2017; Maunu & Kiilakoski 2018; Nousiainen 2021). Palveluita kehitettäessä osallisuus toimii joustavana käsitteenä ja tulee siten myös sanoitetuksi ja ymmärretyksi monin tavoin. Osallisuus toimii sekä yksittäistä palveluprosessia tai asiakkaan mielipiteen ilmaisua kuvaavana käsitteenä, mutta myös maailmoja syleilevänä, yleistä hyvää edustavana käsitteenä. Osallisuus sijoittuu valtiollisen ohjauksen ja lainsäädännön virittämälle, ammatillistuneen palvelukehittämisen kentälle, jossa vahvimpia toimijoita ovat osallisuuden kehittämiseen vihkiytyneet sosiaalihuollon sekä lasten, nuorten ja perheiden palveluiden asiantuntijat ja ammattilaiset.

Asiantuntijat ovat sisäistäneet osallisuuden tärkeänä, jopa normatiivisena käsitteenä, jonka kehittäminen (mutta ei niinkään määrittely tai empiirinen todentami-

nen) on toimivien palveluiden ydintavoite. Osallisuuteen liittyvää vilkasta kehittämistoimintaa onkin kuvattu muun muassa osallistavana käänteenä, paradigmana, megatrendinä ja palveluiden kehittämisen standardina niin kansallisessa kuin myös kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa (esim. Koskinen-Koivisto, Kumpulainen & Husu 2021; Matthies 2017; Meriluoto & Litmanen, 2019; Tisdall 2021; Toros 2021). Tämän tutkimuksen analyysin perusteella sitä voi kuvata myös palveluiden kehittämiseen liittyvänä osallisuusretorisena puheenpartena, jonka sisällä kehittäjät ja ammattilaiset toistavat samantyyppistä tarinaa osallisuuden käsitettä hyödyntäen. Tämä tarina kertoo siitä, miten palvelut ja niiden resursointi sekä ammattilaisten osaaminen eivät vielä tue osallisuuden tavoitteiden toteutumista, eivät yksilöllisellä, yhteisöllisellä eivätkä yhteiskunnallisella tasolla.

Kun käsitettä tarkastellaan kriittisesti, voi sen todeta saavan monia erilaisia määritelmiä. Lapsiperheiden kanssa toimivat ammattilaiset ovat sisäistäneet tarpeen hyödyntää käsitettä laajasti, mitä voi pitää ymmärrettävänä, sillä osallisuus on vahvasti esillä lainsäädännössä, ja ammattilaiset myös perustelevat toimintaansa sen avulla. Toisaalta, kun käsitteen käyttö on väljää, syntyy tilanteita, joissa käsitettä käytetään myös ristiriitaisesti, epäselvästi ja tehokeinona korostettaessa jonkin tavoitteen tai asian tärkeyttä. Osallisuuden kehittämisen taustalla on ammattilaisten kunnianhimoisia ja asiakkaiden etua ajavia tavoitteita, sillä osallisuutta tukevia palveluita ei kehitetä vain ammatillisten ambitoiden vaan asiakkaiden hyvinvoinnin vuoksi. Siksi käsitteen käyttöön kohdistuva kritiikki saatetaan ymmärtää osallisuutta lähtökohtaisesti kritisoivaksi ja ehkä jopa saivarteluksi.

Onkin syytä vielä korostaa, että analysoidut dokumentit eivät ole tieteellisiä vertaisarvioituja tekstejä, jolloin lähtökohtana ei ole tarkka käsitteen määrittely tai metodologisesti perustellut tutkimusasetelmat. Tekstien lajityypit ovat erilaisia, pääosin kehittämis- ja hanketoimintaan suuntautuvia, jolloin osallisuuden tarkastelussa ei ole tieteellisen näytön vaadetta. Tällöin osallisuuden käsitteen löysempi, joskus ristiriitainen käyttö, ja myös pamflettimainen kirjoittamistapa on sallittua. Toisaalta osallisuuden tarkastelua on syytä pohtia laajempänä eettisenä kysymyksenä, sillä dokumenteissa osallisuustulkinnat ovat pääosin asiantuntijoiden tuottamia, jolloin he tekevät tulkintoja toisten, yleensä asiakkaiden, osallisuudesta. Tällöin on syytä pohtia, mihin nämä tulkinnat perustuvat riippumatta siitä, onko kyse kehittämis- vai tutkimustoiminnasta.

Osallistavaan käänteeseen liittyy vahva ajatus kansalaisten perusoikeuksien vahvistamisesta, sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemisestä sekä toimivien palveluiden kehittämisestä kansalaisia tukeviksi. Osallisuudelle asetetut tavoitteet ovat kunnianhimoisia ja siksi niitä on syytä tarkastella kriittisesti. Tutkijat ovat muun muassa peräänkuuluttaneet osallisuusretoriikan kriittistä empiiristä tarkastelua kysymällä, millaisiin asioihin palveluiden käyttäjät ja kansalaiset voivat todellisesti vaikuttaa, ja kuka päättää ja käyttää valtaa resursseja jaettaessa. Asiakkaiden tai kansalaisten vaikuttamisen mahdollisuudet ovat kovin usein näennäisiä, kapeita tai pääosin ammattilaisten määrittämiä. (esim. Meriluoto 2018; Moran-Ellis & Tisdall 2019; Toros 2021.) Tätä näkökulmaa on syytä pohtia myös lapsiperheiden sosiaalipal-

veluiden kehittämisen osalta (myös Kiili ym. 2021). Analyysin perusteella asiantuntijat harvemmin pohtivat esimerkiksi sitä, millaista valtaa he käyttävät tulkitessaan keräämiään selvitys- tai kehittämisaineistoja, tehdessään päätelmiä sekä raportoidessaan tulkintojaan esimerkiksi lasten ja nuorten osallisuudesta. Osallisuus on lähtökohtaisesti käsite, joka peräänkuuluttaa yksilöstä lähtevää ymmärrystä ja tunnetta osallisuudesta (esim. Nivala & Ryytänen, 2019; Nousiainen 2021). Tällöin toisten ihmisten ja ihmisryhmien osallisuudesta tehtyjen tulkintojen tulisi perustua selkeään näyttöön, ei vain ajatukseen siitä, että osallisuus on yleinen hyvä, joka automaattisesti mahdollistuu tietyillä toimintatavoilla ja resurssoinnilla.

Voi myös kysyä, kenen kieltä osallisuus käsitteenä on, kenelle se on ymmärrettävää ja onko käsitteen ympärille muodostunut omanlaisensa ammattilaisten, kehittäjien ja tutkijoiden eli osallisuusretoorikoiden koulukunta, jossa asiakkaat eivät juurikaan ole edustettuina. Ehdotammekin, että osallisuus käsitteenä otetaan vakavasti niin, että sen käyttöä harkitaan, eikä sitä viljellä teksteissä ”yleismausteena” vain siksi, että se kuuluu palveluiden kehittämisen puheenparteen. Dokumenttiaineisto tuo myös harvinaisen selvästi esiin, että osallisuutta pidetään tärkeänä, ellei jopa tärkeimpänä tavoitteena lasten, nuorten ja perheiden palveluissa ja niitä kehitettäessä. Kriittinen suhtautuminen osallisuuden käsitteeseen ja sen käyttöön ei merkitse tavoitteen väheksymistä, vaan päinvastoin.

Lähteet

- Braun, V. & Clarke, V. (2023). Toward good practice in thematic analysis: Avoiding common problems and be(com)ing a knowing researcher. *International Journal of Transgender Health* 24(1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/26895269.2022.2129597>
- Collins, T. M. (2017). A child's right to participate: Implications for international child protection. *The International Journal of Human Rights* 21(1), 14–46. <https://doi.org/10.1080/13642987.2016.1248122>
- Fern, E. (2014). "Grown-ups Never Understand Anything by Themselves" *Practice* 26(1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/09503153.2013.867940>
- Isola, A. M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Viitattu 24.5.2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162864>
- Keskinen, S. & Vuori, J. (2012). Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere University Press, 7–35. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8775-0>
- Kielitoimiston sanakirja. (n.d.). Osallisuus. Viitattu 24.5.2024. <https://www.kielitoimiston.sanakirja.fi/#/osallisuus>
- Kiili, J., Itäpuisto, M., Moilanen, J., Svenlin, A.-R. & Malinen, K. E. (2021). Professionals' views on children's service user involvement. *Journal of Children's Services* 16(2), 145–158. <https://doi.org/10.1108/jcs-10-2020-0069>
- Kiili, J. & Itäpuisto, M. (2022). Expertise-by-Experience in Child and Family Services: Professionals' Perspectives on Experiential Knowledge. *Nordic journal of social research* 13(2), 1–14. <https://doi.org/10.18261/njsr.13.2.3>
- Kiili, J., Moilanen, J. & Hedman, J. (2024). Kartoittava analyysi lasten, nuorten ja perheiden sosiaalihuollon palveluista 2020-luvulla. Teoksessa Johanna Kiili, Anne-Mari Jaakola, Merja Anis, Tuuli Lamponen, & Elina Stenvall (toim.) *Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 19–36.
- Kivinen, T., Vanjusov, H. & Vornanen, R. (2020). Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere University Press, 267–293. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>
- Kokkonen, T. (2023). Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Kati Närhi, Sirpa Kannasojä, Tuomo Kokkonen, Niina Rantamäki & Sandra Ruonakangas (toim.) *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa*. Jyväskylän yliopisto. Sophi, 154, 49–68. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9712-0>

- Kosher, H. & Ben-Arieh, A. (2020). Children's participation: A new role for children in the field of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect* 110(1), 104429. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104429>
- Koskinen-Koivisto, E., Kumpulainen, K. & Husu, H. M. (2023). Asukasosallisuuden edistäminen, vuorovaikutus ja yhteiskehittäminen kulttuurisuunnitteluhankkeessa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 61(1), 49–72. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/119765>
- Lahtinen, J. & Pekkarinen, E. (2020). Yhteensointuvia ja epävireisiä kohtaamisia lastensuojelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 85(2), 157–167. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040110041>
- LAPE-teesit 2018. Lapsille ja nuorille hyvä sote: LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi. Päätösten tueksi 51. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 25.4.2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-222-2>
- Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 16.4.2025. <https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>
- Leeman, L. & Hämäläinen, R. M. (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(5), 586–594. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal* 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Malinen, K., Itäpuisto, M., Moilanen, J., Kiili, J. & Punna, M. (toim.). (2023). *Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana*. Tampere: Vastapaino.
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P. & Eriksson, P. (2019). (toim.) *Lastensuojelun laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki. Viitattu 25.4.2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Matthies, A.-L. (2017). Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sosiologia* 54(2), 149–165. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124292>
- Maunu, A. & Kiilakoski, T. (2018). Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. *Aikuiskasvatus* 38(2), 112–129. <https://doi.org/10.33336/aik.88333>
- Meriluoto, T. (2018). Neutral experts or passionate participants? Renegotiating expertise and the right to act in Finnish participatory social policy. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 5(1–2), 116–139. <https://doi.org/10.1080/23254823.2018.1435292>
- Meriluoto, T. & Litmanen, T. (2019). Pelastaako osallistaminen demokratian? Teoksessa Taina Meriluoto & Tapio Litmanen (toim.), *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* Tampere: Vastapaino, 7–28.
- Merritt, D. H. (2021). Lived experiences of racism among child welfare-involved parents. *Race and Social Problems* 13, 63–72. <https://doi.org/10.1007/s12552-021-09316-5>
- Moran-Ellis, J. & Tisdall, E. K. M. (2019). The relevance of 'competence' for enhancing or limiting children's participation: Unpicking conceptual confusion. *Global Studies of Childhood* 9(3), 212–223. <https://doi.org/10.1177/2043610619860995>

- Nivala, E. & Ryyänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nousiainen, M. (2021). Pienet onnistumistarinat ja osallisuuden kokeminen Yhteisissä keittiöissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 86(2), 155–165. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021041510492>
- Nuorisolaki 1285/2016. Viitattu 16.4.2025. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2016/1285>
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A. L. (2014). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 22(3), 227–244. <https://journal.fi/janus/article/view/51212>
- Pernaa, H. K. (2020). *Hyvinvoinnin toivottu tulevaisuus: Tarkastelussa kompleksisuus, antisipaatio ja osallisuus*. Väitöskirja. ACTA WASAENSIA 443. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-910-5>
- Perustuslaki 731/1999. Viitattu 16.4.2025. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731>
- Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A. K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus localis* 49(3), 80–98. <https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2014/1301>
- Stenvall, E. (2018). *Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä*. Väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1917. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0820-9>
- Suomisanakirja (n.d.). Osallisuus. Viitattu 24.5.2024. <https://www.suomisanakirja.fi/osallisuus>
- TEPA-termipankki (erikoisalojen sanasto- ja sanakirjakokoelma). (n.d.). Osallisuus. Viitattu 24.5.2024. <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/osallisuus>
- Tisdall, E. K. M. (2021). Meaningful, effective and sustainable? Challenges for children and young people's participation. Teoksessa Maria Bruselius-Jensen, Ilaria Pitti & E. Kay M. Tisdall (toim.) *Young People's Participation. Revisiting Youth and Inequalities in Europe*. Bristol University Press, 217–234.
- Toros, K. (2021). A systematic review of children's participation in child protection decision-making: Tokenistic presence or not? *Children & Society* 35(3), 395–411. <https://doi.org/10.1111/chso.12418>
- van Bijleveld, G. G., Bunders-Aelen, J. F. & Dedding, C. W. (2020). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & Family Social Work* 25(2), 286–293. <https://doi.org/10.1111/cfs.12684>
- Vis, S. A. & Fossum, S. (2015). Organizational factors and child participation in decision-making: Differences between two child welfare organizations. *Child & Family Social Work* 20(3), 277–87. <https://doi.org/10.1111/cfs.12076>
- Woolfson, R. C., Heffernan, E., Paul, M. & Brown, M. (2010). Young people's views of the child protection system in Scotland. *British Journal of Social Work* 40(7), 2069–2085. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcp120>

Liite 1: Julkaisut, luku: Osallisuuden käsite lapsiperheiden sosiaalipalveluissa

x julkaisun nimen alussa tarkoittaa, että osallisuuden käsitettä ei ole käytetty julkaisussa

Vuosi 2019

1. Alatalo, Marjo; Miettunen, Nanne; Liukko, Eeva; Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten Leena (2019). Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Työpaperi 39/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
2. Civil, Tiina; Abrahamsson, Outi; Mäki-Fossi, Satu & Miettunen Nannan (toim.) (2019). Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä. Työpaperi 34/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
3. Hastrup, Arja (toim.) (2019a). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma – kärkihankkeeseen liittyvät tehtävät. Toteuttamissopimuksen loppuarviointi. Työpaperi 44/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
4. Hastrup, Arja ym. (2019b). Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa – toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt. Työpaperi 5/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
5. x Hietanen-Peltola, Marke; Vaara, Sarianna & Laitinen, Kristiina (2019a). ”Meillä ei toistaiseksi ole järjestetty tätä lain vaatimalla tavalla.” – opiskeleluhollon seurannan tuloksia kuraattorityöstä toisen asteen oppilaitoksissa. Tutkimuksesta tiiviisti 55/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
6. Hietanen-Peltola, Marke; Rautava, Marie; Laitinen, Kristiina & Autio, Eva (toim.) (2019b). Kohtaaminen keskiössä – Lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeleluhollon palveluissa. Ohjaus 2/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
7. x Hietanen-Peltola, Marke; Vaara, Sarianne & Laitinen, Kristiina (2019c). Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
8. x Huittinen, Matleena (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyiden tutkiminen lapsen edun mukaisesti Selvitys poliisin ja perhekeskustoiminnan näkökulmasta. Työpaperi 21/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
9. Kekkonen, Marjatta (2019). Kohtaamispaikka perhekeskuksessa. Tutkimuksesta tiiviisti. 2/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
10. x Kuoppala, Tuula, Forsell, Martta & Säkkinen Salla. Lastensuojelu 2018. (2019). Tilastoraportti. 23/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

11. Känkänen, Päivi; Kekkonen, Marjatta & Gissler, Mika (2019). Nuorten palvelusolmut auki. Tutkimuksesta tiiviisti 9/2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
12. Laakso, Riitta (2019). "Ne näki musta" Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
13. Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2019. (2019). SVT sosiaaliturva 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Vuosi 2020

14. x Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Kekkonen, Marjatta (2020a). Icehearts on enemmän kuin urheilujoukkue. Tuloksia THL:n pitkittäistutkimuksesta. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
15. Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Kekkonen, Marjatta (2020b). Muutokset Icehearts-lasten käyttäytymisessä ja tunne-elämässä. Tuloksia Icehearts -pitkittäistutkimuksesta. Tutkimuksesta tiiviisti 6/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
16. x Hakulinen, Tuovi; Hietanen-Peltola, Marke; Hastrup, Arja; Jahnukainen, Johanna & Varonen Päivi. (2020). "Pahin syksy ikinä" Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronasyksynä 2020. Työpaperi 37/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
17. Heino, Tarja (toim.) (2020). Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12 / 2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
18. x Heino, Tarja; Weckroth Niina & Ranta Heikki (2020). Koronan vaikutukset lastensuojelun 24/7- yksiköiden toimintaan – palveluntuottajien ja toimintayksiköiden näkökulma. Tutkimuksesta tiiviisti 32/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
19. x Hietanen-Peltola, Marke; Vaara, Sarianne; Hakulinen, Tuovi & Hastrup, Arja (2020a). Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronakeväänä 2020. Tuloksia kouluterveydenhuollon verkoston ja perhekeskusverkoston tiedonkeruista. Työpaperi 26/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
20. Hietanen-Peltola, Marke; Vaara, Sarianne; Laitinen, Kristiina & Jahnukainen, Johanna (2020). Etäkoulu heikensi avun ja tuen saantia opiskeluhollosta – myös kuraattori- ja psykologipalveluissa. Tutkimuksesta tiiviisti 40/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
21. Ikonen, Riikka; Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 35/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- 22.x Laajasalo, Taina; Korkman, Julia & Rajala, Rika (2020). Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava. Päätösten tueksi 3/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
23. Laajasalo, Taina (toim.) (2020). Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Raportti 17 | 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- 24.x Lammi-Taskula, Johanna; Vuorenmaa, Maarit; Aunola, Kaisa & Sorkkila, Matilda (2020). Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19- epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
25. Pelkonen, Marjaana; Hastrup, Arja; Normia-Ahlsten, Leena; Halme, Nina; Kekkonen, Marjatta; Kiviruuu, Olli; Liukko, Eeva; Lämsä, Riikka & Muranen Päivi (toim.). (2020). Perhekeskukset Suomessa 2019. Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen. Työpaperi 6/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
26. Petrelius, Päivi & Uutela, Anne (2020). Systeemisen lastensuojelun toimintamallin käyttöönotto ja juurruttaminen. Konsultoivien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Työpaperi 24/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
27. Yliruka, Laura; Kantoluoto, Anne; Heino, Tarja; Laine, Terhi & Hipp, Tiia (2020). Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Vuosi 2021

- 28.x Eriksson, Pia; Nelimarkka, Siiri; Paasivirta, Annukka; Tiili, Anna & Yliruka, Laura (2021). Koronan vaikutukset lastensuojeluun – osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
29. Eriksson, Pia & Säles, Emilia (toim.) (2021). Lastensuojelun perhehoidon järjestäminen. Suositukset perhehoidon toimintaohjeiden sisällöiksi. Työpaperi 6/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
30. Hastrup, Arja; Pelkonen Marjaana & Varonen Päivi (2021a). Koronaepidemian vaikutukset lapsiperheiden sosiaalipalveluihin – pulmia ja ratkaisuehdotuksia. Tutkimuksesta tiiviisti 43/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
31. Hastrup, Arja; Pelkonen, Marjaana & Varonen, Päivi (2021b). Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen tulevilla hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan. Työpaperi 9/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

32. x Hietamäki, Johanna; Kaittila, Anniina; Tuominen, Jarno; Vuorenmaa, Maaret; Husso Marita; Peltonen Joonas & Karhinen-Soppi Anu (2021). Lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana: Vauvaperheiden vanhemmilla ja Nollalinjan auttavan puhelimen keskusteluissa. Tutkimuksesta tiiviisti 2/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
33. x Hietanen-Peltola, Marke; Jahnukainen, Johanna; Vaara, Sarianna; Kivimäki, Hanne & Ervasti, Eetu (2021). Asiointi ja avunsaanti perusopetuksen opiskeluhoitopalveluissa – Kouluterveyskysely 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 53/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
34. Korhonen, Päivi & Eriksson, Pia (2021). Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat. Katsaus 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin. Työpaperi 34/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
35. x Koivula, Tanja; Peltonen, Joonas; Mäkelä, Jukka & Turvakotien työntekijät (2021). Suojassa-hankkeen pilotointivaiheen loppuraportti. Lapsen lähisuhdeväkivallan riski- ja suojatekijöiden arviointi turvakotityössä. Raportti 1/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
36. x Lindroos, Eija; Sirniö, Outi & Vaalavuo Maria (2021). Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa – Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä. Policy Brief. 25.10.2021. Turun yliopisto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
37. x Nelimarkka, Siiri; Majjala, Seija; Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2021). Koronapandemian vaikutuksia lastensuojelun palveluihin ja asiakkaiden hyvinvointiin vuonna 2020. Tutkimuskatsaus. Työpaperi 5/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
38. Petrelius, Päivi; Yliruka, Laura & Miettunen, Nanne (toim.). (2021) Systemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista. Työpaperi 7/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
39. Saariluoma, Lotta; Eriksson, Pia & Korhonen Päivi (2021a). Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika – kyselytutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 51/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
40. x Saariluoma, Lotta; Heino, Tarja; Eriksson, Pia & Utriainen, Siiri (2021b). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten koulunkäynti ja hyvinvointi koronan varjossa vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 72/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
41. x Saariluoma, Lotta; Heino, Tarja; Eriksson, Pia & Utriainen, Siiri (2021). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiiviisti 73/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
42. Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2021. (2021). SVT Sosiaaliturva 2021.
43. Utriainen, Siiri; Eriksson, Pia & Heino Tarja (toim.) (2021). Poikkeusolot sijaishuollossa. Koronaepidemian vaikutuksia kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin. Työpaperi 35/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Vuosi 2022

44. Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2022a). Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli. Työpaperi nro 4/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
45. Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2022b). ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. Raportti 3/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
46. x Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula (2022). Lastensuojelu 2021. Tilastoraportti 22/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
47. Heikkilä, Marjukka & Satu Rantaeskola Satu (2022). Suunnitelma lapsen edunvalvonnan kehittämisestä valtakunnallisesti rikosasioissa ja lastensuojeluasioissa. Työpaperi 19/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
48. Hirschovits-Gerz, Tanja; Weckroth, Niina & Heino, Tarja (2022). Ikkuna aikuistumiseen – Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten teasta ja palveluista. Raportti 2/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
49. Koivula, Tanja; Mäkelä, Jukka & Svetloff, Maria (toim.) (2022). Lapset turvakodissa, Turvakotipalveluissa lasten kanssa tehtävän työn laatusuosituks. Ohjaus 13/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
50. Korhonen, Päivi (2022). Alaikäisten vankien ja muiden vakavilla rikoksilla oireilevien nuorten asema palvelujärjestelmässä. Tilannekuva sote-ammattilaisten näkökulmasta. Työpaperi 34/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
51. Kalmari, Hanne (toim.) (2022). Kasvatus- ja perheneuvonta 2020-luvulla. Kasvatus- ja perheneuvonnan kansallisen kehittämisprosessin loppuraportti. Työpaperi 30/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
52. Paasivirta, Annukka; Holmi, Laura; Ståhlberg, Miia & Laajasalo, Taina (2022). Uskalla nähdä – lapsiin kohdistuvan henkisen väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen haasteet ammattilaisten silmin. Tutkimuksesta tiiviisti 28/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
53. x Rossi, Maria; Pietilä, Mika & Oinas, Merja-Maaria (2022). Sanoilla on merkitystä. Termikäsikirja lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan sanoittamiseen. Ohjaus 8/22. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
54. x Raitasalo, Kirsimarja; Karjalainen, Karoliina; Kärkkäinen, Sanna & Kauppinen, Timo (2022). Lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle ja vanhempien päihdeongelmat erityyppisillä asuinalueilla. Tutkimuksesta tiiviisti 20/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
55. Salmi, Minna & Närvi, Johanna (2022). Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot nelivuotiaiden perheissä. Työpaperi 9/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
56. x Ståhlberg, Miia (2022). Lastensuojelun sosiaalityö ja lapsiin kohdistuva väkivalta – pilottikoulutuksen kokemuksia ja osaamistarpeiden analyysi

tutkimustiedon valossa. Työpaperi 45/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

57. x Yliruka, Laura & Tasala, Tanja (2022). Lastensuojelun systemisen toimintamallin kansallinen tilannekuva vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 009/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
58. x Yliruka, Laura; Harrikari, Timo; Forssell, Martta; Kuoppala, Tuula; Purhonen, Emmi & Salmela, Marianna (2022a). Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen sekä lastensuojelulain mukainen henkilöstömitoituksen toteutuminen. Kuntakyselyjen tulokset. Työpaperi 44/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
59. Yliruka, Laura; Eriksson, Pia; Jokinen, Liisa & Pasanen, Kaisa (toim.) (2022b). Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla. Työpaperi 52/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.